

URTX

ELS CANVIS SENYORIALS A BELLVER DE SIÓ I MONT-ROIG DURANT ELS SEGLES XIII I XIV: DELS ALEMANY ALS MUR I ALS QUERALT

Virgínia Costafreda i Puigpinós

ELS CANVIS SENYORIALS

A BELLVER DE SIÓ I MONT-ROIG DURANT ELS

SEGLES XIII I XIV:

DELS ALEMANY ALS MUR I ALS QUERALT

**Virgínia
Costafreda Puigpinós**

Professora de l'IES
Barres i Ones de
Badalona

En el període que va des de finals del segle XIII fins a les darreres dècades del segle següent es van donar diversos canvis senyorials a Bellver i Mont-roig. Encara que actualment els dos pobles de la Ribera del Sió pertanyen a municipis i a comarques diferents, fins al segle XIX van formar part del mateix senyoriu i van anar lligats al mateix destí. No es coneix fins al moment documentació anterior al segle XIII que ens informi de la seva titularitat senyorial. En canvi, el segle següent diverses i importants famílies es van anar succeint en el seu senyoriu. L'any 1296 foren donats pel rei Jaume II a Ramon Alemany, senyor de Guimerà. A la segona meitat de la centúria següent ja pertanyien als Mur i d'aquests van passar als Queralt, en poder dels quals van restar-hi fins al final de les senyories. També hi van estar vinculats alguns membres dels Anglesola.

Durant el segle XIV, un temps de crisi i inestabilitat, no era estrany que els senyorius canviessin de mans repetidament i s'ha constatat aquest fenomen en altres pobles d'aquesta zona. En canvi, el segle XV va ser un segle de bastant més estabilitat senyorial i, en la majoria dels casos, una mateixa família en fou la titular.¹

El present estudi es basa en la documentació que sobre els referits pobles guardava l'arxiu dels comtes de Santa Coloma de Queralt i que actualment es troba fragmentat en diversos fons. Concretament els documents provenen de l'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Encara que centrat en documents referits a aquests pobles concrets, el nostre estudi també pot ajudar a clarificar una mica més la situació d'aquelles famílies. Així, per la seva intensa relació amb la cort reial i per les seves possessions a la zona, els esmentats llinatges van tenir gran importància durant aquests anys i caldria conèixer millor la seva història particular.

Donació del rei Jaume II a Ramon Alemany

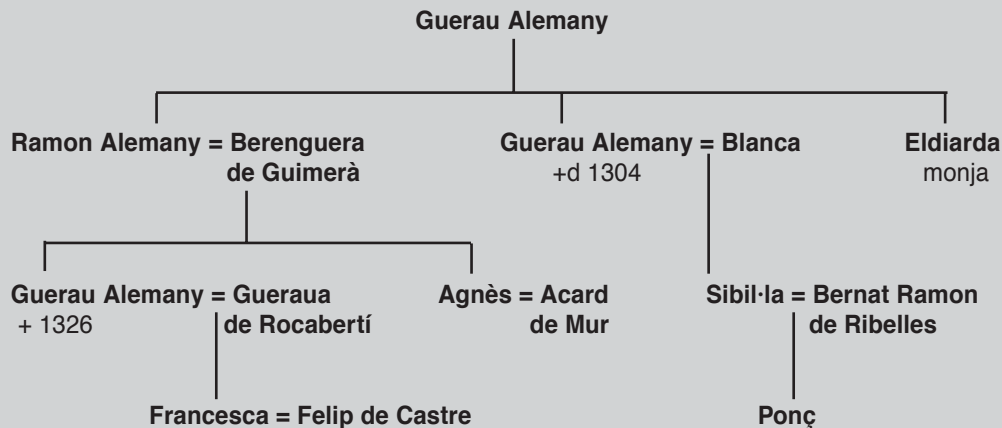
El mes de novembre de l'any 1296, el rei Jaume II féu donació perpètua, en feu honorat sense prestació de servei, a Ramon Alemany dels llocs de Mont-roig i de Bellver, situats a la veueria de Cervera. Eren presents en aquesta donació com a testimonis: Ramon Folc, vescomte de Cardona, Guillem d'Anglesola i Berenguer de Puigverd, entre altres.²

Prèviament i en les mateixes dates, el rei va assignar 2.000 sous barcelonesos a Bernat d'Anglesola, per compensar els que rebia en els rèdits dels llocs de Bellver i Mont-roig i que el rei havia donat a Ramon Alemany.³

Aquest Ramon Alemany, senyor de Guimerà, va rebre del rei els feus dels esmentats pobles en remuneració dels seus serveis prestats. Així, l'any 1294 fou mestre justicier de Sicília i conseller de Jaume II durant la campanya de Múrcia de l'any 1296.⁴ El juliol d'aquest mateix any va signar al setge d'Elx, conjuntament amb Galceran i Guillem d'Anglesola, la treva entre el rei Jaume II i l'infant de Castella En Joan Manuel. En el pergamí autoritzant aquestes treves hi pengen els segells dels tres nobles i en el de Ramon Alemany hi figuren els senyals de l'ala dels Alemany de Guimerà.⁵

Uns anys més tard, concretament el 1304, en el testament de Guerau Alemany, aquest disposà la venda dels castells de Vallverd i Cogull⁶ i concedia franquesa de quístia i de tota altra servitud als habitants de Florejacs i les Sitges, pel termini de deu anys a partir de la seva mort. També ordenava la fundació d'una capellania en el monestir de Vallsanta, on elegia sepultura i assenyalava per a les deixes pies les rendes dels llocs de Mont-roig i Bellver. El dot i esponsalici de la seva muller Blanca l'assegurava i situava als castells de Florejacs i les Sitges, al feu de Sanaüja i al castell de Palou. Instituí hereva universal la seva filla

Arbre genealògic resumit dels Alemany dels segles XIII-XIV

Sibil·la i, si ella moria sense fills, seria l'hereu el seu nebot Guerau Alemany. L'any 1306 Guerau Alemany ja era mort, perquè el seu nebot Guerau, junt amb l'altre marmessor, Guillem d'Anglesola, van disposar la venda dels seus castells de Vallverd i Cogull, que foren adquirits per l'orde de l'Hospital per 22.000 sous de tern.⁷ En els capitells del que resta de l'església del monestir de Vallsanta, proper a Guimerà, encara es conserven els escuts heràldics dels Alemany.⁸

Un any més tard, el 1307, Guillem d'Anglesola fa d'àrbitre en el plet entre Guerau Alemany,⁹ fill i hereu de Ramon Alemany, ja difunt, i Bernat d'Anglesola, aquest en nom propi i en nom de Berenguera, la seva dona i d'Anglesa, filla de Berenguera. La disputa era sobre una heretat alodial que reivindicava a Mont-roig.¹⁰

Disputa per la jurisdicció entre el rei i el comte d'Urgell

En aquell any de 1307 es va resoldre el plet entre el rei Jaume II i el comte d'Urgell, Ermengol X, per la jurisdicció de 44 poblacions que es trobaven en els límits entre el comtat d'Urgell i el domini reial. Els veguers i altres oficials reials de Lleida, Tàrraga i Cervera usaven del mer i mixt imperi en aquells llocs i castells i, en canvi, el comte d'Urgell pretenia que li pertocava a ell. El rei va nomenar diverses autoritats de Lleida per procedir a investigar com s'exercien aquestes jurisdiccions en temps del rei Jaume I i del comte Àlvar. Finalment el comte va deixar l'assumpte en mans del rei i aquest va concedir-li l'íntegra jurisdicció de poc més de la meitat dels llocs que estaven en litigi. Pel que fa a la zona de la Ribera del Sió, molts pobles van quedar en mans del comte, com Florejacs, les Sitges, les Pallargues, Concabella, Hostafrancs o Ratera. En canvi,

altres, com Mont-roig o Bellver, van quedar de jurisdicció reial.¹¹

De la vegueria de Cervera a la de Tàrraga

Més endavant, el 1317, es va formar la vegueria de Tàrraga i l'any 1330 Alfons III, a prec de la reina Elionor, la seva segona muller, assignà Mont-roig i Bellver a aquesta vegueria.¹² Fins i tot el rei prometé que ni ell ni els seus successors no separarien mai aquests llocs de l'esmentada vegueria. L'any 1336 el recent coronat Pere III el Cerimoniós va confirmar la disposició del seu pare de l'any 1330. Posteriorment la vegueria de Tàrraga fou anul·lada i cedides les seves viles a les vegueries de

Segell de Ramon Alemany de l'any 1296.
El senyor de Guimerà va exercir importants càrrecs reials i aquell any, en remuneració dels serveis prestats, el rei Jaume II li donà Bellver i Mont-roig. Aquest segell penja del pergamí autoritzant les treves entre el rei i l'infant de Castella, que es conserva a l'Arxiu Capítular de València. Hi figura el cavaller portant a l'escut amb què es defensa i a la gualdrapa del cavall el senyal d'una ala. Publicat per Ferran de Sagarra a *Sigil·lografia catalana*.

Capitell de l'església gòtica del monestir de Vall Santa amb el símbol de l'ala dels Alemany.

L'any 1304 Guerau Alemany, germà del Ramon de la donació reial, feia testament i elegia sepultura en aquest monestir, on hi ordenava la fundació d'una capellania. A més, assenyalava per a les deixes pies les rendes dels llocs de Mont-roig i Bellver. Fotografia de l'autora.

Cervera, Montblanc i Lleida. Fins tres anys més tard, l'any 1360, en què el mateix Pere III tornà a confirmar Tàrrrega com a cap de vegueria, i obligà el retorn de les viles cedides.¹³

El parèntesi dels Anglesola

La vinculació dels Anglesola a Bellver i Mont-roig ja consta des del moment de la donació reial a Ramon Alemany. Llavors el rei ja va compensar econòmicament Bernat d'Anglesola pels rèdits que rebia en aquests pobles. Uns anys després Bernat d'Anglesola tornava a reivindicar drets en aquests llocs enfront dels Alemany.

L'any 1328 es va efectuar una permuta en la castlania de Mont-roig i uns mesos més tard Ramon d'Anglesola, com a senyor de Mont-roig i Bellver, va realitzar la investidura del feu del terme al nou castlà. Uns anys més tard, el 1334, Berenguer Cortit, com a castlà de Mont-roig, va fer reconeixença a la noble Felipa, muller de Ramon d'Anglesola, senyor de Bellver i Mont-roig, que tenia per ella el feu i castlania del dit poble de Mont-roig per raó del seu dot i

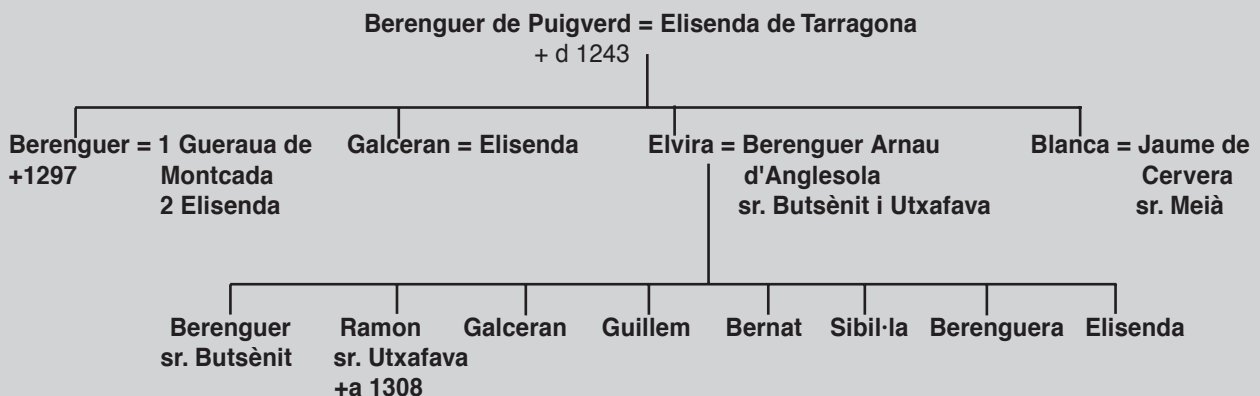
esponsalici. La cerimònia de l'homenatge i jurament de fidelitat es realitzà en el mateix poble de Mont-roig.¹⁴

Els Anglesola no tornen a sortir mencionats en la documentació fins al testament de Dalmau de Mur, l'any 1375, en què menciona Ramon d'Anglesola, senyor d'Utxafava. Dalmau es sentia obligat a complir les darreres voluntats d'aquest noble com si es tractés d'un familiar molt proper o d'un benefactor seu. De tota manera, el perquè de la vinculació dels Anglesola a aquests pobles no queda aclarit amb aquesta documentació, ni tampoc la seva relació amb els Mur, tot i que aquesta família va posseir Utxafava després d'ells.¹⁵

Sí que resten documentats els drets que tenien els Anglesola en un poble molt proper com és Castellnou, i que els tenien per herència dels Puigverd. Així, a finals de l'any 1297 Ramon d'Anglesola, fill de Berenguer Arnau d'Anglesola, senyor d'Utxafava, i d'Elvira de Puigverd, va obtenir la renúncia a favor seu, per part del rei Jaume II, al llegat i substitució que Berenguer de Puigverd havia fet a favor del rei del castell de Castellnou, a l'Urgell i proper al de Puigverd, i del lloc de Garrigós, vora Agramunt.¹⁶ Berenguer de Puigverd, senyor del castell del mateix nom i d'altres senyories a la Noguera, Urgell i Conca de Barberà, va morir l'any 1297 sense fills legítims. Es tracta del mateix noble que signà com a testimoni en la donació reial de Bellver i Mont-roig a Ramon Alemany. La majoria de les seves propietats van ser venudes, com el castell i vila de Puigverd, o van passar al monestir de Poblet¹⁷ i també va fer donacions al seu nebot Ramon d'Anglesola.¹⁸

De tota manera, s'haurà d'esperar a uns estudis més aprofundits dels Anglesola, senyors d'Utxafava, que puguin aportar més dades i aclarir com va esdevenir l'evolució d'aquest llinatge al llarg del segle XIV.

Arbre genealògic resumit dels Puigverd dels segles XIII-XIV

Els Cortit, castlans de Mont-roig

Els Cortit, senyors de Vallfogona, eren una important família de Balaguer, que ja al segle XIII i primera meitat del XIV consten exercint de batlles en aquesta ciutat.¹⁹ Tal com hem indicat anteriorment, l'any 1328 Berenguer Cortit, fill del difunt Pere Cortit de Balaguer, va obtenir la castlania i altres drets de Mont-roig per una permuta amb Ferrer d'Abella,²⁰ l'anterior castlà. Aquest Berenguer va fer homenatge i jurament de fidelitat al senyor del lloc Ramon d'Anglesola i l'any 1334 també ho va fer a la seva esposa Felipa.

El mes de maig de l'any 1364 Bernat Cortit, donzell de la ciutat de Balaguer, com a hereu del seu germà Pere, va vendre a Jaume Berga, especier i apotecari de la vila de Cervera, la quadra que tenia a Mont-roig. En aquell document de venda ja consta Dalmau de Mur com a senyor de Mont-roig.²¹ El febrer de l'any següent, Jaume Berga comprà alguns drets de la quadra de Mont-roig a la noble Elisenda de Mur i al seu fill Dalmau.²² Uns anys més tard, el març de 1370, Bernat Cortit de Balaguer, carlà de Mont-roig i d'Ossó, vengué a Pere Cortit la carlania o feu de Mont-roig.²³ Tenia aquesta carlania com a hereu dels seus germans Ramon i Pere i la vengué al seu nebot Pere, fill del seu germà homònim. El mes de març de l'any següent Pere Cortit féu homenatge al procurador d'Elisenda de Mur, senyora del lloc i muller del difunt Simó de Mur, senyor d'Utxafava.

Possessió dels Mur

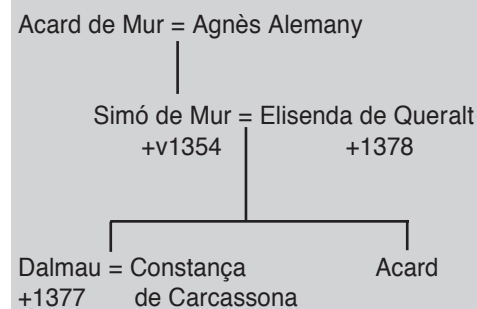
Aquest important llinatge provenia del Pallars, on posseïen entre altres llocs el castell de Mur i eren feudataris del de Guàrdia.²⁴ Els Mur van exercir importants càrrecs reials, com Acard de Mur, que el 1316 fou procurador general de València.²⁵ En els documents estudiats del fons Queralt no hi consta clarament per quins drets els Mur posseïen Bellver i Mont-roig, però hi ha alguna referència en un llibre sobre la història dels castells i quadres del comtat de Queralt fet el segle XIX, on es recull la notícia que Dalmau de Mur era successor de Ramon Alemany.²⁶

Aquesta successió podia provenir per part de la seva àvia, Agnès, filla de Ramon Alemany i muller del seu avi, Acard de Mur. Que els Mur van heretar alguns senyorius dels Alemany es confirma quan l'any 1313 Acard de Mur, com a procurador d'Agnès, la seva muller i filla de Ramon Alemany, difunt, i de Berenguera de Guimerà, prestà homenatge al rei Jaume II, pel feu del castell de Meià i de Vilanova de Meià, el qual havia rebut Acard en dot de la

seva dona.²⁷ L'any 1328 Acard de Mur ja era mort i la seva muller Agnès, com a tutora del seu fill Simó de Mur, va prestar homenatge al rei Alfons pel castell de Mur i els feus de Guàrdia i Vilanova de Meià.²⁸ Simó de Mur va acompanyar l'any 1343 el rei Pere el Cerimoniós en la guerra del Rosselló contra el rei de Mallorca.²⁹

El document més antic on consten els Mur com a senyors dels pobles que ens ocupen és de l'any 1364. Es tracta de la capitulació i concòrdia fetes sobre la venda per Bernat Cortit, de Balaguer, a Jaume Berga, de Cervera, de la quadra que Cortit tenia a Mont-roig. En diversos documents d'aquests anys sempre figura Dalmau de Mur acompanyat de la seva mare, Elisenda, com en el préstec que es féu als veïns de Mur després que van quedar arruïnats el 1368 per la invasió de tropes franceses al Pallars.³⁰ També dóna llicència la mare als habitants de Mur per crear un censal a favor de la seva església, l'any 1369, on consta que Dalmau és casat amb Arsenda, nom que no concorda amb els següents capítols matrimonials ni amb el testament.³¹

Arbre genealògic dels Mur, senyors de Bellver i Mont-roig

Un altre Acard de Mur era casat des del 1350 amb Elionor Pere d'Albi. El matrimoni havia estat investit a la capella del castell de Rubió, senyoriu d'Acard.³² Elionor era germana de la senyora titular i jurisdiccional de l'Albi i Cervià, Sibilla de Centelles, que, ja viuda, havia mort de pesta l'any 1348. Per evitar el contagi, Sibilla, la seva mare i el seu fill havien fugit de Barcelona i s'havien refugiat a la vila de les Garrigues. Aviat, però, la senyora ja manifestà els símptomes de la malaltia i fou la primera víctima de pesta de l'Albi. El seu fill, Ramon de Centelles, el 1359 renuncià a la baronia a favor de la seva tia Elionor i morí dos anys després. Pocs anys fou Acard de Mur senyor de l'Albi, ja que el 1362 féu testament davant d'un notari de Tàrrrega, i instituí hereu el seu fill Lluís.³³ Acard i Elionor tenien dues filles: Elionor, casada amb Jaume Roger de Pallars, llavors senyor d'Arbeca,³⁴ i Agnès, monja al monestir

Escultura funerària de la tomba de Berenguer de Puigverd al monestir de Poblet.

Aquest important magnat fou un dels testimonis de la donació reial de Bellver i Mont-roig a Ramon Alemany l'any 1296. La seva família posseïa des dels temps de la reconquesta el senyoriu de Puigverd i importants possessions en aquesta zona de la Ribera de Sió, a la Noguera i a la Conca de Barberà. El llinatge principal d'aquesta família finí amb aquest noble, ja que no li van sobreviure fills legítims. La majoria de les seves propietats van ser venudes o van passar a Poblet, i també féu donacions al seu nebot Ramon d'Anglesola. Gravat del segle XIX fet per Valentí Cardedera.

El castell de Mur.

Aquest important llinatge del Pallars va posseir aquest castell fins al segle XV. Durant els segles XIV i XV, van gaudir d'importants càrrecs a la cort reial. El senyoriu sobre Bellver i Mont-roig el van tenir durant unes poques dècades i d'ells va passar als Queralt. Fotografia de l'autora.

de Vallsanta.³⁵ El fill i hereu dels senyors de l'Albi, Lluís de Mur, heretà el senyoriu de Mur a la mort de Dalmau sense descendència.

Capítols matrimonials de Dalmau de Mur i Constança de Carcassona

El 7 de juliol de 1367 es realitzaren a Lleida els capítols matrimonials entre Dalmau de Mur, senyor d'Utxafava, i Constança de Carcassona.³⁶

La núvia era filla de Pere de Carcassona, important ciutadà de Lleida i senyor d'Almenar.³⁷ Des de l'any 1350 també posseïa l'Espluga Calba, per compra que féu al monestir de Vallbona del seu castell i terme. L'any 1368 Pere de Carcassona i la seva esposa Constança van vendre l'Espluga a Jaume Conesa, conseller i notari reial.³⁸ Entre els anys 1366 i 1369, Ramon de Carcassona, ciutadà de Lleida i senyor d'Almenar, fou nomenat batlle reial de Lleida, on defensava els interessos del monarca.³⁹ Aquest Ramon devia ser el fill de Pere i germà de Constança.

En els capítols matrimonials s'estipulava que Pere de Carcassona donava d'aixovar⁴⁰ a la seva filla 50.000 sous jaquesos, que hauria de pagar al seu futur gendre. Una vegada que l'enllaç fos celebrat, en pagaria 30.000, i la resta, dins dels dos anys següents. El noble Dalmau de Mur feia donació a la dita donzella, en concepte d'esponsalici, de 25.000 sous jaquesos,

que juntament amb l'aixovar s'assignaven en especial sobre els llocs d'Utxafava i els Albercs i en general sobre tots els altres llocs, béns i drets seus. Així, obligava i hipotecava aquests llocs, incloent-hi els homes i dones allí habitants, els termes, rendes, drets i pertinences d'aquells, i sempre amb el consentiment exprés de la seva mare, Elisenda de Mur.

També es va convenir que els diners de l'aixovar fossin invertits en treure els censals, violaris i altres deutes a què estaven obligats els llocs del dit noble, i especialment Utxafava i els Albercs. En el cas que la donzella morís sense fills o que aquests morissin sense descendència, podria testar de 20.000 sous i la resta tornaria a Pere de Carcassona o als seus hereus. Després de la mort de Dalmau, s'hauria de restituir l'aixovar i llavors Constança quedaria senyora dels castells del dit noble, i, si faltés ella, quedarien de Pere de Carcassona o del seu hereu. Aquests se'ls podrien vendre en cas que no es fes la restitució de l'aixovar dins dels dos anys següents a la mort del noble. Elisenda de Mur va renunciar a tot dret i hipoteca que tingués en dits béns que pogués perjudicar als Carcassona. També van convenir que els homes habitants dels llocs del dit noble fessin sagrament i homenatge de fidelitat al dit Pere de Carcassona, com a procurador de la seva filla, tal com els vassalls havien de fer segons els Usatges i Constitucions de Catalunya i Usatges de Barcelona.

A partir d'aquesta documentació es pot entreveure que la situació econòmica de Dalmau de Mur no devia ser gaire folgada, ja que els seus senyorius estaven carregats de deutes. En canvi, els Carcassona gaudien de millor situació, com ho demostra el fet d'haver adquirit diversos senyorius en època recent. Al fer donació a la seva filla d'un dot considerable, aconseguien emparentar-se amb una família de noble llinatge com eren els Mur.

Homenatge dels homes de Bellver als Carcassona

El dissabte 18 de desembre del mateix any de 1367 es va fer a Bellver l'acte de compliment dels capítols matrimonials.⁴¹ Hi foren presents el noble Dalmau de Mur, com a senyor d'Utxafava, els Albercs, Mont-roig i Bellver i Guillem de Guanador, de Mont-roig, com a procurador de la noble Elisenda de Mur. En presència del notari es va congregar consell a la plaça del poble, amb el batlle, jurats i homes d'aquell lloc, i llavors el noble Dalmau va notificar el contracte matrimonial que s'havia realitzat i que els dits homes havien de prestar jurament de fidelitat a Constança o al seu procurador, l'honorable Pere de Carcassona, el seu pare. En cas de restitució del dot i esponsalici, el castell i poble de Bellver, amb les rendes, quístia, collites i altres pertinences, correspondria a Constança, al seu pare o als seus hereus.

Una vegada llegits i publicats els capítols matrimonials Dalmau de Mur i Guillem de Guanador van absoldre al batlle, jurats i homes de Bellver de la fidelitat deguda i aquests van fer homenatge de boca i mans a l'honorable Pere de Carcassona. En el document notarial de l'acte hi consten les condicions dels capítols matrimonials, escrites en català i també hi figuren els noms de 13 caps de casa que eren els següents:

Pere Cunyat, batlle ⁴²	Arnau Amat, fill de na Gelosia
Arnau Çapera	Bernat Çafabrega
Guillem de Costonera	Bertran Amat
Berenguer Vidall	Bernat Miro
Pere Amat, jurat	Jaume Tolra
Pere Rayner	Berenguer Çavall
Solsona Çapera	

També hi figuren com a testimonis, tres habitants de Mont-roig, Berenguer Jenoveres, Ramon Ferreri i Antoni Colomer.

Testament de Dalmau de Mur

L'any 1375, a Barcelona, Dalmau de Mur redactà, de la seva pròpia mà, el seu testament,

i el dia 17 de febrer el lliurà clos i segellat al notari.⁴³ Dos anys després, el dijous 19 de febrer, havent mort la nit abans Dalmau i encara sense estar sepultat, el notari fou cridat a la casa mortuòria de Barcelona, on eren presents notables persones i amics del difunt. Entre aquests hi destacava la presència de Berenguer, bisbe d'Urgell; el noble Dalmau de Queralt; l'honorable fra Guillem de Guimerà,⁴⁴ de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem; el venerable fra Guerau Rey, de l'orde dels predicadors; Ramon de Mur; Gispert de Guimerà; Ramon de Carcassona, ciutadà de Lleida, i molts altres. El notari, a instància d'ells, obrí i llegí el testament, que estava redactat en català.

Dalmau de Mur elegia com a marmessors la seva mare, Elisenda de Mur, la seva esposa, Constança, fra Guerau Rey i el seu company Arnau de Verdú,⁴⁵ però a la seva mare li deixava el poder que ella sola, si volia, podia ordenar i distribuir totes les seves propietats. Elegia sepultura en el convent de predicadors de la ciutat de Balaguer, en el lloc on estava soterrat el seu pare, i determinava que 10.000 sous fossin destinats a pagar la sepultura i novena, i la resta, distribuïts pels seus marmessors entre diverses persones. A Arnau de Verdú, pels serveis fets i pels treballs de marmessor, li deixava 1.000 sous, la mateixa quantitat que al frare Guerau Rey. Altres quantitats menors deixava als escuders, criats, a la dida del seu germà difunt Acard i als fills de Bernat i Arnau d'Eroles. També feia deixes pel dot d'una noia que es nodria a casa seva i a unes dones que el cuidaren quan estava malalt a la ciutat de Lleida. A la seva muller, Constança, volia que li fossin pagats dels seus béns els 50.000 sous de l'aixovar que ell havia rebut, junt amb l'escreix que li havia assegurat, segons costum de Catalunya, i a més li deixava totes les joies i vestits que li havia donat i 5.000 sous.

Llegava al fill mascle que Constança pogués tenir el castell de Mur i totes les possessions del Pallars, i als altres que poguessin néixer,

Façana de l'església i claustre romànics del monestir de Mur.

L'Acard de Mur, espòs d'Agnès Alemany, fundà una capella en aquesta església, tal com expressa en el seu testament el seu nét Dalmau. Tal vegada a través d'aquest matrimoni els hi va pervenir als Mur els drets sobre Bellver i Mont-roig. Fotografia de l'autora.

Detall de l'absis romànic de l'església de Bellver.

on segons el testament del seu germà Dalmau fou enterrat Acard de Mur. En la part exterior i al peu de l'absis es troben diverses tombes excavades a la roca, on s'hi efectuaven enterraments des de molt abans. Fotografia de l'autora.

2.000 sous a cadascun per llegítima. En el cas que només tingués filles, llegava a la primera 6.000 sous i a la resta, 2.000. Si no tingués fills mascles o aquests morissin també sense tenir-ne, llegava el mencionat castell i propietats a Gispert de Mur, fill d'Acard de Mur, i en substitució d'aquest a l'altre germà seu, Lluís de Mur. Tots els altres béns mobles i immobles els deixava a la seva mare Elisenda de Mur i a aquesta instituïa hereva universal. Al final del testament rectificava la deixa a les filles i afegia mil sous, amb la condició que entressin en religió i d'acord amb la seva mare que fos a l'orde de Santa Clara de la ciutat de Balaguer. Com a tutora dels seus possibles fills, deixava sa muller Constança, i en el cas de la seva mort o que es tornés a casar, ho seria la seva mare Elisenda. També considerava que, com que el seu hereu quedava molt encarregat i en el cas que el castell de Mur i les possessions al Pallars pervinguessin a Lluís de Mur, que el dit noble donés al seu hereu 10.000 sous.

Instituïa i dotava una capella en el convent de frares predicadors de Balaguer o bé manava que es complís en el cas que ja l'haguessin manat fer el seu difunt pare Simó de Mur o el seu germà Acard, i que fos sota la invocació de Sant Tomàs. Volia que en aquesta capella es fes un bell monument on fossin portades les restes del seu pare, germans i d'ell mateix, i d'altres persones del seu llinatge. També manava que, per dotar la capella, es compressin dos-cents sous censals perpetus en un lloc bo i segur, que fossin assignats al dit convent, i pregava al seu prior i frares que fessin solemnement quatre vegades a l'any missa de rèquiem. També afegia cinquanta sous carregats a les rendes de Guàrdia per a la capella que el seu avi Acard de Mur havia fet i establert al monestir de Mur i al servei de la qual havia llegat cent cinquanta sous perpetus.

També constava en el seu testament que el seu germà Acard estava enterrat a l'església del

seu lloc de Bellver i que aquest, en les seves darreres voluntats, volia ser soterrat al monestir de predicadors de Balaguer. Manava que si ell moria abans que les restes del seu germà Acard fossin traslladades, es portessin plegats el seu cos i l'ossada del seu germà al dit monestir per ser sebollits. En cas que morís estant absent de la ciutat de Balaguer, volia que la seva sepultura fos encomanada al convent de predicadors, framenors o església parroquial del lloc on morís.

El dilluns 23 de febrer de 1377 fou sepultat Dalmau de Mur i no es coneix on va quedar definitivament sebollit. El convent de frares predicadors de Balaguer va quedar molt malmès alguns anys després, durant el setge de Ferran d'Antequera contra el comte d'Urgell l'any 1413, i va haver d'ésser reconstruït.

Després de la mort de Dalmau de Mur es realitzà l'inventari dels béns que tenia a la casa de Barcelona i també es conserven documents sobre les reclamacions de Constança de Mur.⁴⁶ Sembla desprendre's del testament del seu espòs una certa fredor en el tracte cap a Constança, que contrasta amb el dispendiat a la seva mare, a qui manifesta explícitament major afecte i consideració, i fins i tot la declara la seva hereva universal. No queda clar en el testament de Dalmau el parentiu amb Gispert i Lluís de Mur. Tot i que hi consta que eren fills d'Acard de Mur, aquest no seria el germà de Dalmau, sinó un altre familiar del mateix nom. Poc temps després Elisenda de Mur feia testament i declarava hereu el seu nebot Dalmau de Queralt. Probablement va influir en aquesta decisió el fet de no tenir descendència dels seus dos difunts fills. De tota manera, el llinatge dels Mur continuà amb Lluís de Mur, baró de Mur, l'Albi i Cervià.

El senyoriu i l'evolució de la població segons els fogatges

A partir dels fogatges també es pot seguir l'evolució de la titularitat dels senyorius dels Mur i, a la vegada, s'aprecia una important davallada de la població dels indrets durant la segona meitat del segle XIV. Aquest mateix fenomen es va donar a la resta de Catalunya a causa de les males collites, la fam i les epidèmies de pesta que van afectar la població.

Així, l'any 1358, Acard de Mur tenia diverses possessions a la vegueria de Tàrrrega, que sumaven 74 focs, a més dels 13 focs que tenia al Pallars, dels 33 que tenia a Sidamon i dels 48 a Palau d'Anglesola.⁴⁷ Aquests dos llocs darrers els tenia pel comanador de Montalbà, de l'orde de Sant Jaume.⁴⁸

En el fogatge de 1365-1370, Bellver hi figura junt amb Utxafava i els Albercs, i consta que tenien 43 focs i que eren del noble Dalmau de Mur. A més, també posseïa Mur i Mont-roig, amb 13 i 19 focs respectivament. En canvi, Palau d'Anglesola i Sidamon consten de l'hereu d'Acard de Mur.⁴⁹ Per tant, entre un fogatge i l'altre Acard de Mur havia mort i les possessions del patrimoni dels Mur havien passat a Dalmau.

Pel que fa al fogatge de 1377-1378 Mont-roig consta que tenia 16 focs i Bellver, 7, i encara figura com a titular Dalmau de Mur. En canvi, el lloc de Mur ja consta de Lluís de Mur.⁵⁰ Així mateix, l'any 1381 Mont-roig continua amb 16 focs i Bellver hi és afegit a Utxafava i els Albercs amb 21 focs, i pertanyien als hereus de Dalmau de Mur.⁵¹

	1358	1365-1370	1377-1378	1381
Bellver, Utxafava i els Albercs		43		21
Bellver			7	
Utxafava			12	
Mont-roig		19	16	16
TOTAL	74	62	35	37

Senyoriu definitiu dels Queralt

Els Queralt eren una important família amb una forta ascendència a la cort reial. Dalmau de Queralt i de Rocabertí (1335-1387), senyor de la baronia de Queralt i de la vila de Santa Coloma, era fill de Pere V i d'Alamanda de Rocabertí. Prengué part en la guerra de Castella, on fou cap de les forces frontereres (1356), i ajudà a la defensa de Catalunya contra l'infant de Mallorca (1374). Fou conseller i camarlenc del rei Pere III (1383) i conseller de l'infant Joan. S'havia casat amb Constança de Pinós (1355) i després amb Elionor de Perellós (1375).⁵²

Arran de les noces amb la seva primera muller, féu pintar el retaule dels Sants Joans per a la capella del seu castell de Santa Coloma. Als peus dels sants estan representats, agenollats, Dalmau de Queralt, Constança de Pinós i Alamanda de Rocabertí. Aquest retaule gòtic, que s'exposa actualment al Museu Nacional d'Art de Catalunya, afegit als magnífics sepulcres que féu construir per als seus pares a l'església de Santa Maria de Bell-lloc, ens dóna idea de l'exquisit gust artístic del seu promotor.⁵³

L'any 1375 Dalmau de Queralt acompanyà la infanta Elionor a Castella, on el mes de juny se celebrà el seu matrimoni amb l'infant Joan de Castella, després Joan I. Elionor d'Aragó

era filla de Pere el Cerimoniós i d'Elionor de Sicília.⁵⁴

El 31 de juliol de 1378 es realitzà la venda del feu de Mont-roig a Bernat i Pere Cortit de Balaguer per part del batlle general de Catalunya i canceller del rei Pere.⁵⁵

El dia 16 d'agost de 1378, des de Valladolid, feia testament Elisenda de Mur, vídua de Simó de Mur, senyor d'Utxafava i cambra major de la infanta Elionor d'Aragó, esposa del primogènit de Castella. Deixava com a hereu principal el seu nebot Dalmau de Queralt.⁵⁶

Taula central del retaule dels Sants Joans que prové de la capella del castell de Santa Coloma de Queralt. Als peus dels sants estan representats els donants, que foren Dalmau de Queralt, la seva esposa Constança de Pinós i la seva mare Alamanda de Rocabertí. A aquest Dalmau va pervenir el senyoriu de Bellver i Mont-roig arran del testament de la seva tia, Elisenda de Mur, i va quedar en mans de la família Queralt fins al final de les senyories. Retaule gòtic que s'exposa al Museu Nacional d'Art de Catalunya. © (Calveras/Mérida/Sagrasta)

Elisenda de Mur devia morir poc després de fer testament ja que Dalmau de Queralt pocs mesos després ja es feia càrrec de l'herència de la seva tia. Així, el 16 de novembre de 1378 nomenà procurador seu Dalmau d'Alentorn, cavaller, per a fer i representar, en el seu nom, sagrament i homenatge al rei pels castells i feus de Mont-roig i Bellver, com també per rebre investidura dels dits castells i feus de mans del rei.⁵⁷

Segons consta al llibre sobre la història del comtat de Queralt fet el segle XIX,⁵⁸ després de la mort de Dalmau de Mur, posseïdor dels llocs de Mont-roig i Bellver amb els seus termes i pertinences, aquests havien estat alienats a persones inhàbils, sense previ permís i pagament de lluïsmes al rei, per qui es tenien en feu. En aquesta raó s'havia procedit a l'empara o embargament per incorporar-los a la corona, segons ho havia promès en capítols als veïns dels dits llocs. Però en consideració al que havia exposat Dalmau de Queralt acreditant correspondre-li els referits pobles per dret hereditari i segons els documents de què va fer extensió, el rei declarà que els llocs de Mont-roig i Bellver pertanyien a Dalmau de Queralt. El feu corresponia al rei i, per raó dels lluïsmes i drets que podien correspondre-li en les transportacions i alienacions dels mateixos,

s'havia convingut la quantitat de 15.000 sous, donant-se el rei per satisfet i renunciant a tot dret. Aquest reconeixement es féu el 17 de febrer de 1379 per part del rei Pere III.⁵⁹

El mes de març de 1382 l'infant Joan, futur rei Joan I, intervingué en la venda a Dalmau de Queralt del mer i mixt imperi i jurisdicció d'Utxafava, quadra dels Albercs, Mont-roig, Bellver i altres possessions.⁶⁰

Al cap d'uns anys els Queralt encara devien 23.000 sous als hereus de Constança de Carcassona, que eren els seus germans. Així, el degà de Cervera, el 1384, els amenaçava amb l'excomunió si no pagaven, i aquells enviaren uns procuradors per donar raons de la falta de pagament.⁶¹

El 19 de juny de 1387 Dalmau de Queralt, que morí aquell mateix any, féu donació al seu fill, també anomenat Dalmau, dels llocs d'Utxafava i els Albercs.⁶² El lloc d'Utxafava fou venut posteriorment pels Queralt i l'any 1422 l'adquirí Ramon de Cardona-Anglesola, que així el reintegrà a la baronia de Bellpuig. En canvi, els dos pobles de Mont-roig i Bellver van continuar formant part de la baronia de Queralt fins al final de les senyories el segle XIX.

ANNEX DOCUMENTAL

La publicació dels següents pergamins ha estat possible gràcies a la col·laboració de l'amic **Josep M. Planes i Closa**, i especialment en els fragments en llatí que encapçalen i clouen els documents. Els criteris de transcripció que hem seguit són els següents: regularitzar les majúscules i minúscules, desenvolupar les abreviatures, sistematitzar i afegir els signes de puntuació, no es posen ni apòstrofs, ni guionets, ni accents.

1.
1367, desembre, 18. Bellver de Sió

Acte senyorial derivat dels pactes econòmics entre la família Mur i la família Carcassona arran dels capítols matrimonials entre Dalmau de Mur i Constança de Carcassona. Els Carcassona pagarien un aixovar de 50.000 sous jaquesos, i els Mur farien un espoli de 25.000 sous jaquesos. Els Mur garantien l'aixovar i l'espoli obligant i hipotecant els seus llocs d'Utxafava i els Albercs. Els diners de l'aixovar s'aplicarien a treure censals, violaris i deutes carregats contra els Mur, en especial els que afectessin els dits llocs d'Utxafava i els Albercs. Si

es donava el cas que calgués retornar l'aixovar i l'espoli, els Carcassona dominarien Utxafava i els Albercs, i si en dos anys no es produïa la restitució, se'ls podrien vendre; en aquella circumstància, els Carcassona també podrien quedar senyors dels altres llocs posseïts pels Mur. Els habitants de Bellver de Sió, reunits en consell, foren posats al dia d'aquells tractes i foren intimats de prestar homenatge als Carcassona, com així ho van fer.

Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 785, pergami 7564.

In Christi nomine. Noverint universi quod die sabbati que computabatur decima octava dies mensis decembris anno a nativitate domini millesimo trescentesimo sexagesimo septimo, nobilis Dalmacius de Muro, dominus locorum de Uxaffava, dels Alberchs, de Montroyg et de Belver, nec non Guillelmus de Guanador, dicti loci de Montroyg, procurator nobilis domine Alichssendis de Muro, matris dicti nobilis, prout de ipsa procuracione cons-

tat cum publico instrumento recepto per discretum Guillerum Arnaldum [?] de Ganasia, notarium regia auctoritate, vicinum Ilerde, constituti personaliter in dicto loco de Belver, ut in dicto loco moris est congregari consilium, in presentia mei, notarii et testium in procriptorum, ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum, fecit dictus nobilis convocari et congregari consilium in platea eiusdem loci per baiulum, juratos et probos homines eiusdem loci. Quibus congregatis, et ibidem universitatem facientibus, idem nobilis Dalmacius et dictus Guillelmus Guanolor, nomine procuratoris quo supra, dixerunt et exposuntur eis, quod iuxta capitula facta et firmata super contractu matrimonii inter ipsum nobilem et dominam Gonstanciam, domicellam, filiam honorabilis Petri de Carcassona, civis Ilerde, uxorem sive sponsatam ipsius nobilis Dalmacii de Muro, inhici et facti pro securitate dotis et sponsalicii dicte domine Constancie, ipsi homines per se et dictam universitatem dicti loci teneantur facere et prestare ipse domine Guonstancie, vel eius procuratori, et honorabile Petro de Carcassona, eius patre predicto, nomine proprio ipsius Petri et suorum heredum et dicte domine filie sue, et pro ipsa et omnibus illis quorum interest et intererit in futurum recipienti juramentum fidelitatis, ore et manibus commendatum iuxta usaticos Barchinone et constitutiones Cathalonie generales et foros Aragonie de attendendo, eperendo et obediendo, in casu restituende dotis et sponsalicii predictorum, dicte domine Guonstancie aut dicto honorabile Petro de Carcassona aut suis successoribus vel heredibus, ad quos pertinent, cum corporibus et haveres, et cum castro et villa dicti loci de Belver predictis, et cum redditibus, questia, iuribus, exitibus et proventibus ipsius loci de Bellver, tamquam dominis naturalibus tenendis, recipiendis et possidendis per ipsam et ipsos et successores suos, tantum et tamdiu donec de dictis dote et sponsalicio, essent eidem Constancie aut dicto honorabile Petro de Carcassona et suis plenarie satisfaccione iuxta formam et conventionem contentas in capitulis infrascriptis. Quequidem capitula dicti nobilis Dalmacius de Muro et Guillelmus de Guanolor, procurator, qui supra, mandarunt et fecerunt legi et publicari eisdem hominibus in dicto consilio congregatis per me, Rayimundum de Sancto Martino, notarium publicum Ilerde et etiam regia auctoritate infrascriptum, in cuius posse capitula dicti matrimonii per ipsos nobiles Dal..... [falta una mica de text] Alichsendem de Muro ac etiam honorabilem Petrum de Carcassona et Constanciam, eius filiam, firmata fuerunt, et sygnantur idem nobilis Dalmacius de Muro et Guillelmus de Guanolor, procurator, qui supra, fecerunt eisdem hominibus legi et exponeri [???] capitula infrascripta, contenta inter alia in dictis capitulis factis et firmatis super

contractu matrimonii antedicti quorumquidem capitulorum, que sygnantur dictis[falta una mica de text] sunt tenorum sequentum: En nom de nostre senyior Jesucrist e de la verge madona santa Maria, mare sua, sie, amen. Tractat es e havingut que matrimoni sie feyt e firmat entre lo noble En Dalmau de Mur, senyior de Uxaffava, e Na Guostança, donzella, ffiylla del honrat En Pere de Carcassona, ciutada de Leyda, senyor de la Spluga Calva, e quel dit En Pere do de ex..... [falta una mica de text] a la dita donzella ffiylla sua la quantitat desus escrita, la qual hage assegurar lo dit noble, e fer la una part e laltra segons que en los capitols davaiyll scrits se seguex. E primerament es empres e avengut quel dit En Pere de Carcassona done dexovar a la dita donzella ffiylla sua, lo qual rebra lo dit noble, quinquaginta milia solidos jaquesos, lo qual pague e hage a pagar lo dit En Pere al dit noble, es assaber, de present apres quel matrimoni sie sollempnizat en ffaç de santa mare sglesia, trenta milia solidos jaquesos. El romanent del exovar pach e hage pagar lo dit En Pere al dit noble dins dos ans sequents e continuament complits, ço es saber en quiscun any deu milia solidos jaquesos, de la qual quantitat romanent a pagar lo dit En Pere no sie tengut de fer interes algu al dit noble, sino tant solament fer obligacio de pagar sobre tots sos bens ab carta publica com mils e pus largament se puga dictar, a profit del dit noble. E com per exovar, segons usança e bona costum de la terra, se meresca spoli o donacio propter nubcias, lo dit noble per la quantitat del dit exovar done e ffa del seu propi per spoli a la dit donzella a bona usança desta terra et costum de la ciutat de Leyda viginti quinque milia solidos jaquesos, lo qual exovar e spoli lo dit noble de consentiment expres de la noble dona Na Alichssen de Mur, mare sua, li assyigna en special sobre lo loch de Uxafava els Alberchs, ab homens e fembres alli habitants e habitadors, e termes, rendes, drets, pertinenties daquels, los quals lochs, drets e pertienties daquels lo dit noble de present, de consentiment expres de la dita noble mare sua, obligue et ypotecha per los dits exovar e spoli, e en general sobre tots los altres lochs, bens e drets seus en que sien haguts e per haver. E plau los. E item es stat avengut e empres quel dit En Pere de Carcassona do e sie tengut de dar e darrear e la dita fiiylla sua be e sufficientment de cambra, segons que en semblants fets es acostumat. E quel dit noble En Dalmau façe e sie tengut de fer a la dita muler sua vestidures, enselaments, joyes, tabart e capell de sol, e altres appereyllaments, be e sufficientment, segons que en semblants fets sguardar lestament e condicio de les persones es acostumat de fer. E item es stat avengut e empres que tot lo dit exovar sie esmerçat e convertit en traure e rembre los sensals, vio-

laris e altres deutes als quals los lochs del dit noble son obligats, e specialment los sensals e violaris e altres deutes als quals los lochs del dit noble son obligats, e specialment los sensals e violaris e altres deutes als quals los [frase repetida i superposada a la línia] dits lochs de Uxaffava e dels Alberchs son obligats, axí quel dit En Pere façe e haze a ffer la dita paga als dits credos⁶³ e de aquels cobre los carrecs e altres seguretats e cauteles que hagen de lurs sensals, violarys e altres deutes e pensions, les quals sien posades en la casa de Poblet e que stiguen allí per lo dit noble e per lo dit En Pere e per sos hereus e per la dita donzella, e que los uns els altres sen puxen valer tota hora que mester los sera en los dits cases [sic], dels quals la dita donzella haze loch e çessio, per seguretats e cautela del dit exovar e spoli. De les quals çessions lo dit En Pere o sa ffilla desus dita no puguen usar sino en cars que loch hagues restitucio dels dits exovar e spoli, segons que davaiyll se conte. E plau los que del dit exovar sien treyts e remuts los sensals, violaris e altres deutes, en special dels lochs o loch que a ella seran obligats. E item es stat avengut e empres quel dit noble, feyta la paga del exovar per la manera que demunt se conte, haze a ffer al dit En Pere apocha e apochas particularment, segons que la pagua se façe el dit En Pere de Carcassona demanara esser feytes. E plau los. E item es stat avengut e empres que en cars que la dita donzella moris sens fiylls, o ab fiylls que no vinguessen a perfeyta edat, o ab fiylls que vinguessen a perfeyta edat e aquels morien sens fiylls, quella, dita donzella, puxa testar o haver testat de vint mill solidos. E lo romanent que torn al dit En Pere de Carcassona o a ssos hereus. E plau los. E item es empres he havengut que ne cars que fos loch a rrestitucio del exovar per mort del dit noble, que la dita donzella tinga e possoesca tots los castells del dit noble, segons forma de la constitucio de Cathalunya. E en cars que fos loch a restitucio del dit dot per mort de la dita donzella, quel dit En Pere de Carcassona o son hereu tinga e possoesca Uxaffava e los Alberchs, segons forma de la dita constitucio. E si dintre dos ans apres que sera loch a restitucio del dit exovar e spoli no sera satisfeyt integrament daquells, que la dita donzella o En Pere de Carcassona o son hereu poguessen vendre per lur propia autoritat e sens autoritat de tot jutge dels dits lochs per la quantitat que deguda los sie. Et si res ne sobre, que ho haze a restituir al dit noble, o a ssos hereus. E plau los. E item es stat avengut e empres quels homens habitants en los lochs del dit noble, tots e sengles qui are son e per temps seran, en tots casos desus dits [falta una mica de text] exovar e spoli haze loch, atenguen encontinent a la muller del dit noble, fylla daquell En Pere o al dit En Pere o

a sos hereus, en les casses desus dits [sic], axí com a ssenyors lurs naturals, ab castells e viles, rendes, drets, exides e sdeveniments dels dits lochs e de quiscu daquells. Et lo dit noble, de consentiment e de voluntat de la dita noble dona mare sua, en los dits cassos mane de [falta una mica de text] homens e a quiscu daquells que a ell, a hereu seu ne a neguna altre persona no atenen ne hagen per senyor, sino la dita donzella o En Pere de Carcassona o son hereu, en los cassos desus dits, tro que restitucio plena e paga sie feiyta dels dits exovar e spoli. E que are per lavors los dits homens, ans quel dit noble lo dit exovar prenga, fan sacrament e homenatge de feeltat al dit En Pere de Carcassona, rebent per si e axí com a procurador de la dita fylla sua, e en nom encar daquel o daquels de quis pertanyos pertanyera, segons que vassaiylls son tenguts de fer segons usatges, constitucions de Cathalunya e usatges de Barchinona. E en los cassos desus dits, lo dit noble, de consentiment de la dita noble dona mare sua, de present, are per lavors, absol los dits homens e quiscun dels, en los cassos desus dits, de tot sacrament, homenatge e feeltat que tenguts li sien. E plau los. E item vol e consent la dita noble dona Na Alichssen de Mur, mare del dit noble, que en tot cars que sie loch a restitucio del dit exovar o spoli, que la dita donzella o aquells a quis pertanyera sien primers en temps e miyllors en dret que la dita noble o son hereu. E sobre aço la dita noble renuncia a tot dret e ypotecha que ha en los dits bens, en quant periudicar porie a la dita donzella e al dit En Pere de Carcassona e als seus hereus. E plau los. E item lo dit noble e la dita noble dona, mare sua, prometen e juren atendre e complir totes les coses desus dites, per les quals atendre e complir obliguen si e tots sos bens, en special e en generall haguts e havedors. E axí matex lo dit En Pere de Carcassona, en quant toquen los dits capitols la constitucio e la paga del exovar promes per ell, fa semblant obligacio. E la dita donzella, en quant toquen lo dit matrimoni, firma les coses desus dites. E item es stat avengut e empres que cartes sien firmades e feytes entre lo dit noble e la dita donzella del matrimoni, es a ssaber per paraules de present, segons que acustumat es. E apres, dels dits capitols, tots ensemps o depertidament, se puxa fer carta o cartes ordenades largament, no mudada la sustancia del feyt, a conexença de l savi per les parts elegidor. Et quibusquidem capitulis lectis e publicatis eisdem hominibus dicti loci de Belver, quorum nomina inferius sunt scripta, idem nobilis Dalmacius de Muro et Guillelmus de Guanolor, procurator, qui supra, mandarunt eisdem hominibus ibidem ante sui presentia constitutis quatenus juxta formam et tenorem capitulorum predictorum faciant atque prestant homagium et juramentum ore et manibus

comendatum, iuxta usaticos Barchinone et constitutiones Cathalonie generales et foros Aragonie, honorabile Petro de Carcassona predicto, ibidem presenti, procuratori dicte domine Guostancie, filie sue, ac nomine proprio suo et pro se, et ipsa, et suis, et pro omnibus illis quorum interest, vel in futurum poterit interesse, legitime [??] stipulanti et recipienti pro attendendis et servandis omnibus et singulis supradictis contentis in capitulis memoratis, tanquam eos tanguant [??] contenta in capitulis antedictis. Quem ipsi nobilis Dalmacius de Muro et Guillelmus de Guanolor jam dicto nomine in dicto casu tunch absoluerunt baiulum, juratos et probos homines dicti loci de Belver, infrascriptos, ab omni fide, homagio et naturalitatibus quibus sibi tenentur et descritti sunt pro predictis, qualemcumque ac quomodolibet obligati. Quibus mandato et absolutione et capitulis supradictis auditis et intellectis, in continenti baiulus, jurati et probi homines habitatores dicti loci de Belver infrascripti, pro attendendis et servandis omnibus et singulis contentis in capitulis memoratis que per eos compleri et servari debent iuxta formam et tenorem ipsorum capitulorum pro se et universitate dicti loci de Belver, presente et futura, promiserunt et jurarunt ad sanctam quatuor dei evangeliam per ipsos corporaliter et libenter tacta, et prestiterunt homagium ore et manibus comendatum iuxta constitutiones, usaticos et foros predictos dicto honorabile Petro de Carcassona, dictis nominibus recipienti. Et Petrus [??] Cunyat, baiulus, Arnaldus Çapera, Guillelmus de Costonera, Berengarius Vidall, Petrus Amat, jurati, Petrus Rayner, Solssona Çapera, Arnaldus Amat filius de na Gelosia, Bernardus Çafabrega, Bertrandus Amat, Bernardus Miro, Jacobus Tolra et Berengarius Çavall, habitatores dicti loci de Belver, virtute quorumquidem juramenti et homagii in casu vel casibus superius expressatis in capitulis antedictis, superius nominates homines habitatores dicti loci de Belver, per se et suos et universitatem eiusdem loci promiserunt sollempniter dicto honorabile Petro de Carcassona, quibus supra nominatibus [falta una mica de text] infrascripto licet [??] ab ipsis et quolibet ipsorum pro omnibus illis quorum interest vel in futurum potest interessare legitime stipulanti et recipienti predicta omnia et singula, prout superius continentur, servare, attendere et complire, et in aliquo non contrafacere vel venere aliqua ratione vel causa. Et de predictis omnibus et singulis sic pactis, dictus honorabilis Petrus de Carcassona, nominibus antedictis, requisivit sibi fieri publicum seu publica instrumentum vel instrumenta tot quot si et quando voluerunt per me notarium infrascriptum in testimonium [????????????] [?????]. Id est actum in dicto loco de Belver, die et anno prefixis,

presentibus Berengario Jenoveres, Raymundo Ferrerii et Anthonio Colomer, loci de Mont Roig, testibus ad predicta vocatis, rogatis, adhibitis et electis.

Sig + num mei Raymundi de Santo Martino, notarii publici Ilerde, et etiam auctoritate illustrissimi domini regis Aragonum, per totam terram et dominacionem eiusdem, qui predictis interfui, eaque requisitus, in hanc formam publicam redigens, scribi feci et clausi. Constat ante de supponito in quindecim linia ubi dicit lochs del dit noble son obligats e specialment los senssals e violaris et altres deutes als quals los. Constat etiam de raso et rescripto in secunda linia ubi dicit consillium.

2.

1375, febrer, 17 / 1377, febrer, 19. Barcelona.

Testament del noble Dalmau de Mur, fet a Barcelona, quan estava sa de cos i de ment. Fou fet de la seva mà i lliurat clos i segellat al notari, el dia 17 de febrer de 1375. Dos anys després, Dalmau de Mur morí i el seu testament fou obert i llegit pel notari el dia 19 de febrer de 1377, davant moltes persones importants, entre les quals destacaven el bisbe d'Urgell, fra Guillem de Guimerà de l'orde de l'Hospital, el noble Dalmau de Queralt i el ciutadà de Lleida Ramon de Carcassona. Deixant de banda les disposicions de caire funerari, cal destacar que feia moltes deixes a persones del seu servei i als marmessors, i que establia que es retornés a la seva muller Constança l'aixovar de 50.000 sous jaquesos i se li donés l'escreix per ell promès als capítols matrimonials; a més, li feia una deixa de 5.000 sous barcelonesos. Tot i que al moment de testar no tenia fills, deixava el castell de Mur i les pertinences que tenia al Pallars al fill mascle que pogués néixer del seu matrimoni (però en un afegitó reconeixia que potser aquell castell i béns pallaresos serien al capdavant per a Lluís de Mur, i per tant establia que, si l'hereu que havia de néixer no ho podia tenir, en aital cas rebés 10.000 sous); quant als altres fills que també poguessin néixer, fossin mascles o femelles, els deixava per llegítima 2.000 sous a cadascun (en l'afegitó, rectificà parcialment aquesta clàusula: a les filles els deixà 3.000 sous i disposà que entressin en religió). Si només naxien filles, a la gran li llegava 6.000 sous, i en aquest cas deixava el castell de Mur a Gispert de Mur, o, en el seu defecte, al germà d'aquest, Lluís de Mur. Tota la resta de la seva herència seria per a la mare, Elisenda, molt tinguda en compte al llarg de tot el testament i a la qual instituí hereva universal dels seus béns.

Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 785, pergamí 7565.

In Dei nomine et gloriose virginis Marie, eius genitricis, ac totius curie superiorum, amen. Quoniam nullus in carne positus mortem potest evadere corporalem, et nulli mortalium notus est terminus finis sui, nilque morte certius est, nichil tamen incertius hora mortis, quidcirco nobilis Dalmacius de Muro, miles, sanus per Dei gratiam mente et corpore, existens personaliter in civitate Barchinone, in hospicio scilicet habitacionis sue, sito prope locum seu vicum vocatum de Fficulneci Tocorella, die sabbati intitulata septima decima mensis ffebruarii anno a nativitate domini millesimo trecentesimo septuagesimo quinto, vocatis me, Ffrancisco Pericarii, auctoritate regia notario publico Barchinone, subscripto, ac testibus infrascriptis tradidit michi, dicto notario, quoddam quaternum papiri, quos in manu tenebat clausum et suo sigillatum, scriptum ut dixit interius et continetis disposicionem sue ultime voluntatis, volens et affirmans coram me, dicto notario, et ipsius testibus, omnia ea que intus upsum quaternum scripta sunt et continenturum esse suum testamentum seu ultimam voluntatem, quam valere vouit ut testamentum seu testamenti iure, quod si testamenti iure non valeret, saltem eam valere voluit iure codicillorum seu cuiuslibet alterius ultime voluntatis, qua possit tenere melius seu valere. Rogatis infrascriptos ad testimonium adhibitos testes esse. Que omnia fuerunt firmata in manu et posse mei, dicti notarii, et acta et dicta per dictum nobilem Dalmacium de Muro, die, loco et anno predictis, presentibus me, dicto et subscripto notario, ac etiam pro testibus ad hec vocatis specialiter et rogatis venerabili et religioso ffratre Fferrario de Turribus, ffratre Johanne de Mena, ordinis fratrem predicatorum, nec non venerabili Omberto de Bellstar, domicello, et Johanne de Olmo, cive Barchinone. Subsequenter vero die jovis intitulata nonadecima mensis ffebruarii anno a nativitate domini millesimo trecentesimo septuagesimo septimo, cum dictus nobilis Dalmacius de Muro antecedenti nocte fuisset Dei iudicio ad hac luce subtractus, nondum tamen traditus sepulture, ego, dictus notarius, vocatus accesi ad hospicium precontentum ubi dictus nobilis testatore finiverat dies suos. Et ibidem, in presencia plurium notabilium personarum et amicorum dicti defuncti, inter quas seu quos erant reverendus in Christo pater et dominus dominus Berengarius, miseratione divina Urgellensis episcopus, nobilis Dalmacius de Queralto ac honorabilis et religiosus frater Guillermus de Guimerano, ordinis hospitalis Sancti Johannis Iherosolitam, et venerabilis ac religioso frater Geraldus Regis, ordinis fratrum predicatorum, et Raymundus de Muro, cum pluribus aliis, presentibus quod pro testibus venerabilibus Gasperano de Guimerano et Raymundo de Carcassona, cive Ilerde, ac

multis aliis. Ego, idem notarius, ad petitionem et instanciam eorumdem, exhibui et hostendi predictum quaternum clausum et sigillatum prout et quemadmodum per dictum nobilem defunctum pro suo testamento seu ultima voluntate michi traditum fuerat ut prefertur. Et eo exhibito, fui instanter requisitus ab eis pro ipsum quaternum aperirem et dissigillarem ut posset videri, et per me dici et publicari eisdem, ut est moris, quid de manumissoribus et sepultura per dictum defunctum fuerat ordinatum. Qua propter statim ego, dictus notarius, coram omnibus personis superius nominatis et pluribus aliis ibidem congregatis, et dictis testibus, dissigillavi et aperui dictum quaternum. Quo facto, ac visis et recognitis per me hiis que intus ipsum quaternum scripta erant et continebantur, ac publicatis inde hiis que tangebant cum ordinationem per dictum nobilem testatorem factam de manumissoribus et sepultura suis, fuit inventa intus dictum quaternum in romancius scripta et contenta disposicio testamentaria seu ultime voluntatis dicti nobilis Dalmacius de Muro, quo modis et formis, ac de verbo ad verbum, prout inferius continetur. Est tamen verum et certum quod preter scripturam seu ordinationem principalem dicti testamenti seu ultime voluntatis intus dictum quaternum serratim [???] contenta, fuit invanta intus ipsum quaternum quedam ceduleta manu propria dicti testatoris ut prima facie videbatur scripta, cuius tenor inferius in ultima parte est insertus. Tenor autem dicte principalis testamentarie disposicionis seu ultime voluntatis intus dictum quaternum invente et contente de verbo ad verbum talis est: En nom de Deu sie, amen. Com neguna persona en carn posada al perill de la mort scapar no puxe, em per amor daço jo, En Dalmau de Muro, desigan venir a la gloria eternal, orden e faç en plena memoria e sa enteniment aquest meu darrer testament, lo qual vuyl en per tots temps esser valedor, revocan tots e sengles testaments o codicils que per mi sien stats fets e ordenats on que sien fets al dia de vuy, sots qualsevuyle forma, maneres o paraules. E primerament elegesch marmessors meus la molt nobla e molt cara mare mia madona Elicsen de Mur, a la noble Na Constança, muyler mia, e lonrat e religios e molt honest frare Guerau Rey, del orde dels preycadors, el hornat Narnau de Verdu, companyo meu, als quals dessus dits marmessors don e vuyl que haien tot plen poder de distribuir, e de administrar, e de venre, e daliendar, e de ordenar de tots mos bens, segons que en aquesta darrera mia voluntat se conte. Empero vuyl e orden que la dessus dita noble e cara mare mia ab la l dels dessus dits marmessors, o sola si a ella o plaura fer, puxe ordenar e distribuir tot ço del meu, segons que dessus es dit, axi propriament com si tots los dits marmessors ho fahien. En cas, empero,

ço que Deus no vuyle, que la desus dita noble mare mia moris ans quels dessus dits marmessors meus, vuyl que los II dels concordants haien lo poder dessus dit. E apres mort del dessus dit frare Guerau Reiy, vuyl e man e orden quel prior dels preycadors del covent [*sic*] de la ciutat de Balaguer que lavors o per temps sera sie marmessor en loch del dessus dit frare Guerau, havent tot aquell loch e poder quel dit frare Guerau havie en mon testament. Ytem elegesch ma sepultura en lo dessus dit convent, en aquell loch hon mon pare es soterrat, ço es, als seus peus, la qual sepultura del meu cors e novena sie feyta be e honradament segons mon stament, a conexença dels dessus dits marmessors. Ytem vuyl e man que tots mos torts e injuries sien complidament e be satisfeyts, sens tot pleyt e malicies, tota figura de juhi foragitada, solament lo feyt de la veritat atesa, e aço a conexença dels dessus dits marmessors. E en special sien satisfeyts de present tots aquells torts e injuries ques apparran scrites de ma propria ma en una cedula de paper sagellada ab lo sagell de mon anell. Ytem me prenc per la mia anima decem millia solidos barchinonenses, los quals vuyl que sien per los dits marmessors meus partits e distribuïts en la manera ques segeix. Primerament ne sien feytes e pagades ma sepultura e ma novena en la manera dessus dita. Ytem vuyl que sien donats al dit Narnau de Verdu, companyo meu, per lo servey que feyt ma, e per los trebayls de la marmessoria, millia solidos. Ytem ne sien donats a madona Sibilia de Menresa, per lo servey que ha feyt a mi e a ma muyler, quingentos solidos. Item an Jacmet de Ribelles, scuder meu, per lo servey que feyt ma, quadringentos solidos. Item an Arnau Pont, scuder meu, per lo servey que feyt ma, quadringentos solidos. Item an Berenguer de Muntrabetg, scuder meu, per ço com ma servit lonch temps e be, e es criat meu, millia solidos. Item per lanima de na Saurina, cambrera de ma muyler, per ço que ha servit a mi e a ma muyler, centum solidos. Item an Guiem de Cabrerola, prevere, per ço com ma servit, ducentos solidos. Item a Bayli, lo qual me pense del cavall, per lo servi que feyt ma, centum quinquaginta solidos. Item per lanima den P. Valença, per lo servey que feyt ma, centum quinquaginta solidos. Item a na Guiamona, dida que fo del noble Nacart, frate meu, quondam, ducentos solidos, e daltra part vuyl que hage provisio de sa vida sobre lo castell duxafava. Ytem a Don Bernadich, fiyl den Bernat Deroles, quondam, ducentos solidos. Item a Don Bertran, fiyl den Arnau Deroles, ducentos solidos. Ytem a Don Balaguer e per lanima de Don Sicany [??], per lo servey que feyt man, a cascu dells centum solidos. Ytem a da Gençana, fiyla den Miquel Paylares, la qual se nodrex en ma casa, los quals li sien dats per a marit, trecentos solidos. Item a na

Gueraldona, muyler del dit en P. Valença, e a na Nicolaua, muyler que fo den Petro Valença lo Prohom, per lo servey quim feren com jo enmalalt en la ciutat de Leyda, a cascuna deles quinquaginta solidos. Item lex e vuyl que sien donats dels dessus dits decem millia solidos al dessus dit frare Guerau, marmessor meu, per lo servey que feyt ma e per los trebayls de la marmessoria, millia solidos. Item lo romament dels dits decem millia solidos vuyl que sie distribuït a conexença dels dits marmessors. Ytem regonech que he aguts e reebuts per exovar de la dit noble Na Constança, muller mia, quinquaginta mille solidos jaccenses, los quals vuyl e man que ensemps ab lescrex y spoli per mi a ella fet e assegurat li sien pagats de mos bens, segons que fer se deu per costum o comuna usança de Cathalunya. E lex a la dita Na Constança, muller mia, per fer totes ses voluntats, totes les joyes e vestits e ensellaments per mi a ella donats o feyts. Item li lex daltra part quinque millia solidos barchinonenses. Item lex al fiyl mascle que Na Constança, muyler mia, porte en son ventre lo castell de Mur ab tots sos drets e pertinencies, ab tot ço que jo he en Paylars, per part e per legitima a ell pertanyent sobre mos bens. E aquell hereu instituesch en la dita lexa. E si per ventura seran mes de I, lo primer nat mascle hereu, segons que dessus es dit, instituesch en la dita lexa e heretat, e a tots los altres, sien mascles o fembres, a cascu dells lex duo millia solidos per part e per legitima a ells pertanyent en los meus bens, e en les dites quantitats que a ells lex aquells e cascu dells hereu instituesch e stablesch. E si per ventura lo dit fill mascle primerament nat no pervendra a lum o moria dins pupillar etat o sens fiyls mascles de leal conjutge, vuyl que torn la lexa per mi a ell feyta al altre fill meu mascle apres daquell nat, e per conseguint servada la forma e manera dessus dites dun a altre mentre fiyls meus mascles hi hage. E si per ventura la dita muyler mia no haura fill mascle, e havie fiyla, lex a la primera nada sis millia solidos. E si mes avant fiyles havia, lex a cascuna daquelles duo millia solidos, segons que dessus es dit, per part heretat e legitima a elles pertanyents en los meus bens. E si per ventura jo sens fiyls mascles de leal conjutge morie o aquells dins pupillar etat o sens fiyls mascles de leal conjutge moriran, en aquest cas lex lo dit castell ab tot ço que dessus es dit al noble En Gispert de Mur, fiyl del noble Nacart de Mur. E sil dit noble morra sens fills mascles de leal conjutge los quals a perfeyta edat no vendran o aquells sens fiyls mascles de leal conjutge moriran, vuyl e man que lo dit castell ab ço que dessus es dit torn al noble En Lois de Mur, frate seu. E sil dit En Lois morra sens fiyls mascles de leal conjutge, o si aquells morran dins pupillar edat o sens fiyls mascles de leal conjutge, vuyl que la dita lexa torn al

meu hereu universal desus scrit. Tots los altres meus bens mobles e immobles, sients o simovents [??], e drets universos a mi pertanyents en qualsevuylla manera en que sien, presents e sdevenidors, lex a la dessus dita noble madona Elicsen de Mur, cara mare mia, a totes ses volentats. E aquella a mi hereu universal instituesch. Item vuyl e man que sil noble En Simon de Mur, quondam, car pare meu, o Nacart, frate meu, en sos darrers testaments han manades fer, instituir o dotar capelles o capella en la sglea del covent dels frares predicadors de la ciutat de Balaguer, vuyl e man que aquella capella o capelles sie complida o complides en tot e per tot, segons que ells han manat e ordenat. E si degun dels no ni han manada fer denguna, vuyl e man que dels meus bens ni sie feyta e dotada una bona e bella, a conexença dels dessus dits meus marmessors, en la qual sie feiyt moniment o sepultura bo e bell, a conexença dels dessus dits meus marmessors, hon sien meses les osses de mon pare e de mos frates e de mi. Vuyl empero e man que en la dita capella degu soterrat noy sia sino los dessus dits nobles, madona mare e ma muyler, o persona de mon liynatge. E vuyl e man que la dita capella sie sots invocació de sent Thomas del dit orde. Item vuyl e man que per los meus marmessors dessus dits dels meus bens sien comprats ducentos solidos censals perpetuats en bon loch e segur, a coneguda lur, los quals sien dats e assignats al covent de frares preycadors dessus dits, e vuyl e orden e prech lo prior e covent dessus dit e frares que sien tenguts de dir sollempnialment quatre vegades del any missa de requiem, e aço de tres en tres meses [sic], e aquell dia facen absolucio generalment en la dita capella, axi que les dites misses e absolucions sien per animes dels dits nobles pare e mare meus, e de mos frates, e de mi, e de tots fels deffunts e benefyctors meus, les quals misses e anniversaris comencen en per tots temps per aytal dia com jo morre, en apres de tres en tres mesos. Item vuyl e man que tot ço que els nobles En Ramon danglesola, quondam, senyor duxafava, e En Simon de Mur, car pare meu, e Nacart, car frate meu, han ordenat en sos darrers testaments sie complit e exeguit. E per tal com per tinga de exeguir la voluntat dels dits deffunts porie esser a mi carrech danima, vuyl e man que per anima de cascun dels damunt dits sien dites [tres] millia misses en la manera ques seguex, ço es, MD per los frares predicadors, e per los frares menors millia, e per los frares del Carme CCC, per los frares agostins CC, segons que als dits marmessors meus sera semblant e mils vist faedor. Item vuyl e man que la capella quel noble Nacart de Mur, avi meu, ha feyta e stablida al monestir de Mur, a servey de la qual lexa CL solidos perpetuats, e per ço com los dits CL solidos de present no basten a vida

del prevere que la servex, vuyl e man quey sien ajustats de mos bens quinquaginta solidos censals per cascun an en per tots temps, axi que sien CC solidos en per tots temps, los quals CC solidos assigno ara de present damunt les rendes de guardia, e daquelles axi ent..... [??] en mi es met en possessio lo prebordre del dit monestir de Mur tro en los dits CC solidos per fer fer lo dit servey, e lo sobrepus de les dites rendes de guardia que torn a senyor de [paraula il·legible] aquells CC solidos rebe lo prevere que la dita capella servira tots anys en per tots temps [????], e que per senyor de Mur li sien comprats en altre bon loch e segur per esmena daquells CC solidos a coneguda del dit prebordre. Don licencia empero a senyor de Mur de mudar e de cambiar los dits CC solidos segons que dessus es ordenat. Empero vuyl e man quel dit prebordre sie tingut de haver e de tenirhi l prevere bo e honest, que servescha la dita capella e quey celebre per anima del dit noble Nacart, avi meu, e per mon pare, e per ma mare, e per mos frates, e per mi, e per tots feels deffunts e benefyctors nostres. E si per ventura lo dit prebordre ere negligent de haver hi prevere o la dita capella vagave per falta quel dit prebordre noy havie ney volie haver prevere, vuyl e man que en aquell cas senyor de Mur qualche sie hi puxe posar prevere, lo qual hage los CC solidos censals segons que dessus, e aquell prevere sie tengut de celebrar en la dita capella e de servirla, segons que dessus es ordenat. Item, si per ventura jo morre ans que la ossa del dessus dit Nacart, frate meu, sie translatada ne portada al dit monestir dels predicador de Balaguer on ell en son darrer testament volgue e mana que fos soterrat, la qual ossa encara es en la sglea del meu loch de Belver en comanda, vuyl e man que en aquell cas per degun temps lo meu cors no puxe esser soterrat ne sobolit en lo dit monestir, trosus [sic] que per los dits meus marmessors o per altres la dita ossa del dit frate meu ab lo meu cors ensemps al dit monestir sie portada e soterrada. Aquesta es la mia darrera voluntat e lo meu darrer testament, lo qual vuyl que vaygue per dret de testament, e si per dret de testament no valie de present o per temps, vuyl que vayle per dret de codicils o per aquell dret per lo qual cascuna darrera voluntat de testador val o valer pot e deu. Item vuyl e man quel dit testament meu e les coses dessus en ell contengudes sien dictades e ordenades largament com mils dictar e ordenar se puxen, per manera quel dit testament vayle, a coneguda dun bon savi per los dits meus marmessors eligidor, la substancia daquell no muda en res. Tenor antedicte parve cedula intus dictum quaternum ut pretangitur reperte manueque propria dicti testatoris ut prima facie videtur scripture de verbo ad verbum sequitur in hunc modum: Sobre lo segon capitol sie afit

que si cas ere que jo, absent de la ciutat de Balaguer, Deus volie fer a ses volentats de mi, que la mia dita sepultura sie feyta ab comanda a covent de frares preycadors, si en aquell loch naura hon jo daquesta vida passare. E si covent de preycadors en aquell loch no haura, vuyil que lo meu cors sie comanat al covent de frares menors si en aquell loch naura. E si covent de frares menors en aquell loch no haura, vuyil que lo meu cors sie comanat a la parroquial esglesia daquell loch hon jo daquesta vida passare. Sobre la lexa de madona Sibilia de Manresa sien levades deu lliures, car no es mon cor de ferli lexa sino de XV lliures. Sobre lexes que fare als que al present me servexen, queu acort ab madona mare. An Ramon de Mur, D solidos. A Don Bort de Mur, CC solidos. A Ramon, que al present me despen en casa, C solidos. Sobre la lexa de les fiyles si mes de una naure, vuyil que sie afit M solidos per cascuna, axi que sien tres millia solidos, per ço quen puxen haver D solidos de violari cascuna, volent en tot cas que sien donades e meses en orde per servir Deu, en quyn orde ne en quals monestirs acort ne ab madona mare; lorde sie de Senta Clara en lo monestir de la ciutat de Balaguer. En assignar tudor a mos fills, par a mi que Na Constança, aytant com viura e stara sens marit, ho dege esser, e havent marit o apres mort sua queu sie madona mare. Vuyil empero que per ço com mon hereu

roman molt encarregat, que en cas quel castell de Mur e ço que jo he en Paiylars pervengues al noble En Lois de Mur, quel dit noble sie tengut de dar al meu hereu per lo carrech de la heretat deu millia solidos, e aço ans que per nuyl temps ell hage la possessio del dit castell e altres bens qualsevol mi havent en Paylars. Deinde autem die lune vicesima tercia ffebroarii, anno proxime dicto, corpore dicti nobilis testatoris traditus sepulture, ego, preffatus notarius requisitus, publicavi totam predictam testamentariam dispositionem seu ultimam voluntatem, scilicet tam contenta in dicta principali et maiori scriptura seu ordinacione, quam ea que in dicta parva cedula [*hi ha una part del text que és il·legible*] et nobilium Dalmacii et Geraldii de Queralto, fratrum, Simonis de Eroles, venerabilis et religiosi fratris Geraldii Regis, manumissoris predicti, nec non venerabilium Petri et Raymundi de Car [*hi ha una part del text que és il·legible*] aliter constitutorum. Presentibusque pro testibus discreto Petro Senyerii [???], de scribania domini regis, et religioso fratre Bernardo Torani, dicti ordinis predicatorum. Et inde hec omnia in hanc publicam for [*hi ha una part del text que és il·legible*].

Sig + num mei Ffrancisci Pericarii, regia auctoritate notarii publici Barchinone, qui hec scribi feci et clausi.

NOTES

¹ PLANES i Closa, Josep M., "Notícies esparses sobre els pobles dels Plans de Sió entre els segles XI i XVII", *Recerques Terres de Ponent*, X, 1990, ps. 26-27.

² Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, registre 194, fs. 311-312. Al fons Queralt també existia un trasllat del document de donació fet l'any 1378 i autoritzat pel subveguer de Balaguer quan als Queralt els va pervenir Mont-roig i Bellver per herència de la seva tia, Elisenda de Mur. Actualment es conserven diversos espèculums copiats el segle XIX d'aquest document. Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya (AHBC), Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788, núm. 7591. ACA, Diversos patrimonials, Fons Queralt, lligall 25.

³ ACA, Cancelleria, reg. 194, f. 304 v.

⁴ "Cervelló" a *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1973, v. V, pàg.29.

⁵ SAGARRA i de Siscar, Ferran de, *Sigil·lografia*

Catalana, Barcelona, Estampa d'Henrich, 1922, v. II, text, pàg. 245.

⁶ Vallverd és un llogaret del municipi de Montbrí de la Marca (Conca de Barberà), en canvi, Cogull és un topònim de localització incerta, però proper a l'anterior.

⁷ MIRET i Sans, J., *Les cases de templers i hospitalers en Catalunya*, Barcelona, Casa Provincial de Caritat, 1910, ps. 277-278.

⁸ Ramon Alemany era fill de Guerau Alemany i pare d'un altre Guerau. Capdevila també identifica el Guerau Alemany del testament de 1304, germà de Ramon, amb l'espòs de la Sibilla de Guimerà del sepulcre de Vallbona. Una germana del matrimoni, Eliardis de Guimerà, era abadessa de Vallsanta l'any 1306. CAPDEVILA, Sanç, *El castell de Guimerà*, Lleida, Diputació de Lleida, 1990, facsímil, ps. 72-74. Ramon Alemany menciona a la seva germana

Eldiarda, monja de Vallbona, en el seu testament fet a Palerm. Miret dona com a data del testament l'any 1285, en canvi, altres autors el daten l'any 1286. MIRET i Sans, J., "Notes sobre la expedició del rey Pere lo Gran a Berberia", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, v. VII, 1913-14, pàg. 360. CAPDEVILA, Sanç, *El Santuari de la Bovera*, Guimerà, Patronat de la Mare de Déu de la Bovera, facsimil de l'edició de 1929, pàg. 13.

PIQUER i Jover, J. J., *Abaciologi de Vallbona 1153-1990*, Vallbona, Fundació Roger de Belfort, 5, 1990, ps. 99 i 108. Segons Armand de Fluvià, Guerau Alemany, senyor de la baronia de Guimerà, s'havia casat amb Sibil-la de Cardona, filla del vescomte Ramon Folc IV i d'Agnès de Tarroja. FLUVIÀ, Armand de, "Cardona" a *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1973, v. IV, pàg. 404.

⁹ El senyor de Guimerà, Guerau Alemany, fill de Ramon i casat amb Guerau de Rocabertí, va morir el 1326. Aquest matrimoni començà la construcció del temple parroquial de Guimerà, la portada del qual apareix encara segellada amb els seus escuts. Els va succeir la seva filla Francesca, casada amb Felip de Castre. CAPDEVILA, *El castell ...*, ps. 74-75.

¹⁰ Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya (AHBC), Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788, núm. 7592, i ACA, Diversos patrimonials, Fons Queralt, pergami 31. Es tracta d'un trasllat fet l'any 1364.

¹¹ MONFAR Sors, Dídac, *Historia de los Condes de Urgel*, Barcelona, CODINACA, 1853, v. II, ps. 43-44. SABATÉ i Curull, Flocel, "Organització administrativa i territorial del comtat d'Urgell", a *El comtat d'Urgell 1*, Lleida, Universitat de Lleida-I.E.I., 1995, ps. 44-45.

¹² GONZALVO, Gener, HERNANDO, Josep, SABATÉ, Flocel, TURULL, Max, VERDÉS, Pere, *Els llibres de privilegis de Tàrraga (1058-1473)*, Barcelona, Fundació Noguera, 1997, ps. 199-201, 245 i 361.

¹³ SABATÉ i Curull, Flocel, *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1997, pàg. 443.

¹⁴ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788, núms. 7593, 7594 i 7595.

¹⁵ Segons Armand de Fluvià la vinculació vindria del matrimoni d'una filla de Ramon d'Anglesola, senyor d'Utxafava, amb Dalmau de Mur. *Catalunya Romànica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, v. XXIV, 1997, ps. 352-353.

¹⁶ ACA, Cancelleria, reg. 195, f. 105.

¹⁷ Berenguer de Puigverd va fer donació al monestir de Poblet dels castells i termes de Prenafeta, Figuerola i Miramar, i en el seu testament llegà el seu castell de Puigverd per a l'obra del dormitori i del claustre. ALTISENT, Agustí, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974, ps. 139 i 166.

¹⁸ En el testament de la reina Blanca d'Anjou, de 1308, consta que Ramon d'Anglesola, senyor d'Utxafava, ja era mort aleshores; la reina llega a Santes Creus el castell d'Ofegat, que havia comprat als marmessors d'aquest noble. MARTÍNEZ Ferrando, J. Ernest, *Jaime II de Aragón. Su vida familiar*, Barcelona, CSIC, 1948, v. II, ps. 34-35.

¹⁹ Berenguer Cortit figura com a batlle de Balaguer els anys 1312 i 1313, i posteriorment l'any 1341 era Pere Cortit qui exercia aquest càrrec. SANAHUJA, Pere, *Història de la ciutat de Balaguer*, Balaguer, 1965, pàg. 155. Aquest llinatge també gaudia de càrrecs reials: Bernat Cortit l'any 1341 era administrador de les rendes reials a Lleida. BERTRAN i Roigé, Prim, *Notes sobre la fiscalitat reial a la ciutat de Lleida 1341-1359*, Lleida, I.E.I., 1992, pàg. 265.

²⁰ El mateix any 1328 consta com a veguer de Lleida Ferrer d'Abella. També s'anomenava Ferrer d'Abella

el que fou mestre de l'infant Jaume, fill d'Alfons III i futur comte d'Urgell, i que l'any 1332 fou nomenat pels Infants governador del comtat d'Urgell i vescomtat d'Àger. El rei Pere III el tenia com a amic i conseller, i l'envià el 1336 com a delegat seu a Utiel per tractar amb Pere d'Eixèrica. Aquest féu empresonar els delegats i no els alliberà fins un any més tard, quan ja havia mort Ferrer d'Abella a la presó. MONFAR, *Historia de los condes ...*, pàg. 90. TESIS i Marca, R., *La vida del rei en Pere III*, Barcelona, Ed. Aedos, 1954, ps. 54 i 57.

²¹ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788, núms. 7597 i 7598.

²² AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788, núm. 7599.

²³ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788 núms. 7601 i 7602.

²⁴ *Catalunya Romànica, El Pallars*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1993, v. XV, pàg. 345.

²⁵ MARTÍNEZ Ferrando, J. Ernest, *Jaume II o el seny català*, Barcelona, Aedos, 1963, pàg. 205.

²⁶ AHBC, Fons Queralt, VI-10, *Història dels castells i quadres del comtat de Queralt amb menció dels documents de l'arxiu*. Quadern del segle XIX sense cobertes.

²⁷ *Catalunya Romànica, La Noguera*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1994, v. XVII, ps. 51 i 455. CARRERAS Candi, Francesc, "Excursió a Isona, Mur i Meià", *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, v. VII, 1897, ps. 241-248 i 294.

²⁸ COY i Cotonat, A., *Sort y comarca Noguera-Pallaresa*, Barcelona, Imprenta y litografía, vda. de José Cunill, 1906, pàg. 323.

²⁹ CUENCA y de Pessino, Luis, *Historia de la baronía y pabordato de Mur y cronología de los condes de Pallars*, Barcelona, Altés, 1906, pàg. 39. Acard de Mur també figura entre els nobles convocats pel rei Pere a l'expedició a Sardenya de l'any 1354, on també hi figuraven Dalmau de Queralt, els Carcassona i els Cortit entre molts altres. BERTRAN i Roigé, Prim, "La nobleza catalana y la guerra de Cerdeña. La expedición de 1354", *Hidalguía*, núm. 271, 1998, ps. 745-746.

³⁰ Dalmau de Mur figura com a conseller del rei Pere el Cerimoniós. D'aquest monarca aconseguí el 1376 la concessió als veïns de Mur i Guàrdia de poder construir al riu Noguera una sèquia per regar. CUENCA, *Historia de la baronía y pabordato de Mur ...*, ps. 40 i 105.

³¹ MARTÍ, Josep, *Recopilación y resumen de los instrumentos y papeles que se hallan recónditos en el archivo de la iglesia colegiata de Mur*, manuscrit 150 de la Biblioteca de Catalunya, f. 131. Es tracta d'una recopilació escrita el segle XVIII per un canonge del monestir de Bellpuig de les Avellanès.

³² LLADONOSA i Pujol, Josep, *Història d'Artesa de Segre i la seva comarca*, Ajuntament d'Artesa de Segre, 1990, pàg. 100.

³³ Segons Lladonosa, Acard de Mur, espòs d'Elionor d'Albi, era fill d'un altre Acard de Mur, però no deixa clar si aquest era un germà o el pare de Simó de Mur. LLADONOSA, Josep, *Història de la vila de l'Albi i la seva antiga Baronia*, Lleida, Diputació de Lleida, 1986, ps. 66-71 i 483. L'historiador Pere Tomic residí al castell de l'Albi fins l'any 1456 i dedicà el seu llibre a l'arquebisbe de Saragossa, Dalmau de Mur. En la seva obra, acabada l'any 1438, ja dona diverses dades sobre la genealogia dels Mur. Així fa constar el matrimoni d'un Acard de Mur amb una filla del senyor de Guimerà i més endavant d'un fill d'Acard de Mur amb la senyora de l'Albi. TOMIC, Pere, *Històries e conquestes dels Reys d'Aragó e comtes de Barcelona*, València, Anubar, 1970, Textos medievales, 29, reimpressió facsimil de l'obra publicada el 1534, ps. 98 i 101.

³⁴ L'any 1371 Jaume de Pallars ja era casat amb Elionor de Mur, filla de la senyora de l'Albi. Aquest pagà al seu germà Artau de Pallars 30.000 sous barcelonesos, que era part del dot de la seva dona. L'any 1374 va vendre la baronia de Mataplana al baró de Pinós. SERRA i Vilaró, J., *Baronies de Pinós i Mataplana*, Bagà, Centre d'Estudis Baganesos, 1989, v. I, ps. 341-349.

³⁵ Agnès de Mur fou rebuda al monestir de Vallsanta l'any 1364, quan encara era una nena. L'any següent l'abadessa nomenà al procurador Simó d'Eroles per recollir els béns d'Agnès, a fi que quan arribés als dotze anys pogués formar-se un patrimoni i entrar monja a Vallsanta. L'any 1373 encara constava com a monja d'aquest monestir. CAPDEVILA i Felip, Sanç, *El monestir cistercenc de Vallsanta. (Notes per a una monografia)*, Quaderns d'història tarraconense, VII, Diputació de Tarragona, 1988, ps. 33-34. PIQUER i Jover, J.J., "Nova informació sobre Vallsanta", *Recerques de les Terres de Ponent*, IV, 1983, pàg. 45.

³⁶ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 785, núm. 7563.

³⁷ Almenar era en aquells anys la segona ciutat de la vegueria de Lleida en nombre d'habitants. Una prova de la influència de Pere de Carcassona la tenim en el fet que l'any 1352 el fill del rei Pere III, el futur Joan I, d'un any d'edat, fou jurat hereu de la corona a Lleida i junt amb la seva dida s'estigué a Almenar, que ja era senyoriu d'aquest cavaller lleidatà. Posteriorment, durant la guerra amb el rei de Castella Pere el Cruel, el rei Pere el Cerimoniós ordenà a l'hospitaler fra Guillem de Guimerà la fortificació del castell i les muralles de la ciutat de Lleida. Col·laboraren estretament amb ell el bisbe de Lleida, Pere i Ramon de Carcassona i altres ciutadans. LLADONOSA i Pujol, Josep, *Història de Lleida*, Tàrrrega, Camps Calmet, 1972, v. I, ps. 480 i 528.

³⁸ Pere de Carcassona va adquirir l'Esplugu Calba l'any 1350 per 115.000 sous barcelonesos. Nou anys més tard comprà al rei tot imperi i jurisdicció sobre el lloc i poc després lliurà al poble de diferents deutes i execucions. Per agraïment, la universitat renuncià a la retribució que acostumava donar el senyor als particulars del lloc quan li conduïen el delme dels raïms a casa. MIRET, *Les cases ...*, pàg. 442.

³⁹ BERTRAN i Roigé, Prim, "El llibre del batlle reial de Lleida Ramon de Carcassona (1366-1369)", dins *Miscel·lània homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*, Lleida, IEI, 1981, ps. 157-186.

⁴⁰ L'aixovar era el dot que rebien les dones de la seva família d'origen i, juntament amb una donació complementària o escriu, l'havia de garantir el marit amb els seus béns. L'escreu o esponsalici l'oferia l'espòs i la quantitat era proporcional al dot, normalment la meitat. "Dot" i "escreu" a *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1993.

⁴¹ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 785, núm. 7564.

⁴² És una abreviatura difícil d'entendre. El nom també podria ser Pere Guillem.

⁴³ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 785, núm. 7565.

⁴⁴ Fra Guillem de Guimerà des de l'any 1372 era regent del Gran Priorat de Catalunya i els anys 1376 i 1377 fou diputat a la Generalitat pel braç eclesiàstic i, per tant, presidia aquesta institució. "Guillem de Guimerà" a *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona,

Enciclopèdia Catalana, 1975, v. 8.

⁴⁵ Arnau de Verdú l'any 1376 tenia infeudada la quadra de Sisteró als Concabella. *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1983, v. IX, pàg. 105

⁴⁶ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 789, núm. 7619 i 785, núm. 7566.

⁴⁷ PONS i Guri, J.M., "Un fogatjament desconegut de l'any 1358", *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, núm. 30, 1963-64, ps. 423, 446, i 447.

⁴⁸ BERTRAN, Prim, *Notícies històriques del Palau d'Anglesola (ss. XII-XVII)*, Lleida, I.E.I. 1981, ps. 28-30. Aquest arrendament es féu definitiu l'any 1360 a canvi de mil sous anuals i la duració s'estenia per tota la vida de l'hereu d'Acard.

⁴⁹ IGLESIES, Josep, "El fogaje de 1365-1370: contribució al conocimiento de la población de Catalunya en la segunda mitad del siglo XIV", separata de *Memorias de la Real Academia de Ciencia y Artes de Barcelona*, 1962, v. XXXIV, núm. 11, ps. 86 i 88.

⁵⁰ *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Catalunya*, Real Academia de la Historia, Madrid, 1901, v. IV, ps. 148 i 151-152.

⁵¹ BOFARULL i Mascaró, Pròsper de, *Censo de Catalunya ordenado en tiempo del rey Don Pedro el Ceremonioso*, Barcelona, CODONACA, 1856, v. XII, pàg. 47.

⁵² CARRERAS i Tarragó, Josep M., "Els senyors de Santa Coloma de Queralt", *Recull 4*, 1996, pàg. 42.

⁵³ ALCOY i Pedrós, Rosa, "El Mestre de Santa Coloma de Queralt i l'italianisme del s. XIV: El retaule dels Sants Joans", *Recull 4*, 1996, pàg. 25. COLL i Rosell, Gaspar, "El retaule dels Sants Joans de Santa Coloma de Queralt: noves aportacions a la seva cronologia", *Acta historica et archaeologica medievalea*, 9, 1988, ps. 261-280.

⁵⁴ Elionor de Sicília sempre es va oposar a aquest casament i no fou fins després de la seva mort i arran de la pau d'Almazán que el rei accedí a la seva celebració. Elionor d'Aragó fou mare el 1379 del futur Enric III de Castella i, dos anys més tard, del que seria Ferran d'Antequera. Va morir el 1382 a Castella. "Elionor d'Aragó" a *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1974, v. VI, pàg. 535, i "Queralt", v. XII, pàg. 239.

⁵⁵ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788, núm. 7604.

⁵⁶ ACA, Diversos patrimonials, Fons Queralt, pergami núm. 71.

⁵⁷ SEGURA i Valls, Joan, *Història de Santa Coloma de Queralt*, Ajuntament de Santa Coloma, 1984, pàg. 191.

⁵⁸ AHBC, Fons Queralt, VI-10, *Història dels castells i quadres del comtat de Queralt amb menció dels documents de l'arxiu*.

⁵⁹ AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 788, núm. 7605. El document és una còpia en paper feta el s. XIX.

⁶⁰ *Els castells catalans*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1979, v. VI, pàg. 1102.

⁶¹ SEGURA, *Història de Santa Coloma ...*, ps. 192-193.

⁶² AHBC, Sèrie general d'arxiu, Fons Queralt, 785, núm. 7569. El document és una còpia en paper feta el s. XVII.

⁶³ Creditors.